

Notat 2002–39

Gjeldsundersøkelse på bakgrunn av driftsgranskingsmaterialet 2001

Torbjørn Haukås
Ivar Hovland
Siv Karin Paulsen Rye

Tittel	Gjeldsundersøkelse på bakgrunn av driftsgranskingsmaterialet 2001
Forfattere	Torbjørn Haukås, Ivar Hovland, Siv Karin Paulsen Rye
Prosjekt	Renteundersøkelse Landkreditt (D843)
Utgiver	Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF)
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2002
Antall sider	31
ISBN	82-7077-497-9
ISSN	0805-9691
Emneord	driftsgranskingene, gjeldsundersøkelse, rentesatser, markedsandeler

---

Litt om NILF

- Forskning og utredning angående landbrukspolitikk, matvaresektor og -marked, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innen landbruket; dette omfatter bl.a. sekretariatsarbeidet for Budsjettnemnda for jordbruket og de årlige driftsgranskingene i jord- og skogbruk.
- Gir ut rapporter fra forskning og utredning. Utvikler hjelpemidler for driftsplanlegging og regnskapsføring.
- Finansieres over Landbruksdepartementets budsjett, Norges forskningsråd og gjennom oppdrag for offentlig og privat sektor.
- Hovedkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Forord

Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) har på oppdrag fra Landkreditt gjennomført en gjeldsundersøkelse på basis av driftsgranskingene for 2001. Dette er en oppfølgingsundersøkelse av tilsvarende datamateriale for 1996 og 1999. Det er foretatt en del små justeringer fra undersøkelsen i 1999. Denne gangen er både inngående og utgående balanse registrert for gjeld, i tillegg er datoer for opptak av nye lån og nedbetaling av gamle lån registrert. Dette er gjort for å få en mer nøyaktig renteberegning.

Det er registrert opplysninger for i alt 699 av 948 bruk i driftsgranskingene. Det er gjort noteringer for hvert enkelt bruk. En rekke medarbeidere i NILF har utført grunnlagsregistreringene i løpet av oppgjørssesongen for driftsgranskingene.

Siv Karin Paulsen Rye har koordinert innsamling av grunnlagsdata. Ivar Hovland har hatt ansvar for beregningene som er utført på materialet. Torbjørn Haukås har vært prosjektleder og har sammen med Siv Karin Paulsen Rye og Ivar Hovland skrevet notatet.

Vi vil også takke Landkreditt for et interessant oppdrag og for nyttige innspill i forbindelse med slutføringen av notatet.

Oslo, november 2002

Leif Forsell

Innhold

	Side
SAMMENDRAG	1
1 INNLEDNING.....	3
2 MAKROTALL FOR JORDBRUKET.....	5
3 MARKEDSANDEL	7
4 BRUKERNES ØKONOMISKE STILLING.....	13
5 RENTESATSER.....	19
5.1 Utvikling av markedsrente	19
5.2 Rentesatser i driftsgranskingsmaterialet.....	20
6 SAMMENLIGNING MED TIDLIGERE UNDERSØKELSER	25
6.1 Markedsandeler	25
6.2 Rentesatser	27
6.3 Gjeldsprosent.....	29
LITTERATUR	31

Sammendrag

På oppdrag fra Landkreditt har Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning gjennomført en gjeldsundersøkelse på basis av driftsgranskingene for 2001. Materialet for 2001 omfatter i alt 948 bruk fordelt over hele landet. Av disse brukene hadde 838 bruk registrert langsiktig gjeld. I denne undersøkelsen er det registrert data fra i alt 699 bruk.

Markedsandelene for de ulike bankene varierer både med tanke på regioner, størrelsesgrupper og driftsformer. For Landkreditt er situasjonen følgende:

- Regioner. Fra 27,9 % Østlandets flatbygder til 3,3 % på Vestlandet nord for Rogaland
- Brukstørrelse. Landkreditts andel øker med størrelsen på brukene fra 6,7 % for de minste brukene til 30,5 % for de største
- Driftsform. Høyest andel for kornbruk, lavest for sauebruk
- Alder. Landkreditt er overrepresentert i de to eldste aldersgruppene og underrepresentert i gruppen mellom 35 og 45 år.

Landkreditts markedsandel er i denne undersøkelsen beregnet til 14,0 %. Det er noe høyere enn i 1996 og noe lavere enn i 1999.

Samlet gjeld for brukerne har økt mye i gjennomsnitt de siste årene, det samme har gjeldsprosenten. Gjennomsnittlig langsiktig gjeld er høyest på Jæren med kr 1 032 488 i utvalget, mens den er lavest i Trøndelags andre bygder med kr 555 535.

Gjeldsprosenten er lavest på Østlandets andre bygder og høyest i Nord-Norge. I gjennomsnitt for hele driftsgranskingsmaterialet har gjeldsprosenten økt fra 36,8 % i 1996 til 40,2 % i 2001. Nord-Norge har ligget over 50 % i hele perioden, mens Jæren har hatt størst økning fra 34,5 % i 1996 til 47,5 % i 2001. Østlandets andre bygder har lavest gjeldsprosent og har hatt en nedgang fra 33,4 % i 1996 til 30 % i 2001. Blant driftsformene ligger sau lavest med 25,7 % og korn/svin høyest med 48,5 %.

Markedsrenten har økt med 0,71 prosentpoeng fra 1999 til 2001. Statsbankene har fortsatt lavest rentenivå på langsiktig gjeld. Fra 1999 til 2001 har renten økt med 0,74 prosentpoeng til 6,61 %. Deretter følger Landkreditt med 7,06 %, en økning på 0,85 prosentpoeng. De andre bankene ligger 1,37–2,03 prosentpoeng over Landkreditt. Store forretningsbanker er dyrest med 9,09 % og små sparebanker rimeligst med 8,43 %.

Grunnlagsmaterialet har ikke gjort det mulig å vurdere hva slags sikkerhet som er stilt, eller andre forhold knyttet til lånene som kan være med å forklare forskjellene.

1 Innledning

Gjeldsundersøkelsen omfatter i alt 699 bruk av i alt 948 bruk som deltok i driftsgranskingene for 2001. Den gir en oversikt over omfang og sammensetning av gjeld og renter på deltakerbrukene.

Driftsgranskinger i jord- og skogbruk viser resultater for gårdsbruk der en vesentlig del av familiens samlede inntekter kommer fra jord- og/eller skogbruk. I tillegg viser driftsgranskingene inntekter fra annen næring, lønn, pensjoner, renter mv.

Materialet er basert på regnskap fra tilfeldig utvalgte bruk fra produksjonstilleggsregisteret. I underkant av 1 000 bruk har deltatt i granskingene de senere årene. Det er gjort et stratifisert utvalg for produksjoner, regioner og størrelsesgrupper. Deltakelsen er frivillig, og det er ikke begrensinger på hvor lenge et bruk kan være med. Brukeren kan ikke være over 67 år. Bare mellom 5 og 10 % av deltakerbrukene skiftes ut årlig, det er derfor god kontinuitet i materialet.

Registrert arbeidsforbruk for deltakerbrukene var i gjennomsnitt 2 932 timer eller 1,58 årsverk i 2001. Gjennomsnittet for jordbruket totalt var 2 106 timer per bruk (1,13 årsverk). De fleste deltakerbrukene ligger mellom 1 800 og 6 000 normerte timer. For enkelte driftsformer som korn og sauehold er arbeidsforbruket lavere.

Ved å forutsette at en vesentlig del av inntektene skal komme fra jordbruket, blir de små brukene noe underrepresentert mens de store brukene er noe overrepresentert i driftsgranskingene. Mens det i 2001 var 62 300 bruk som søkte om produksjonstilskudd, er det bare 37 400 bruk med et økonomisk resultat som er høyt nok til at de kan rekrutteres til driftsgranskingene. Når det gjelder driftsformer, er melkeproduksjonsbruk overrepresentert. I populasjonen som man rekrutterer bruk til driftsgranskingene fra, utgjør bruk med melkeproduksjon 45 prosent, mens rundt 60 prosent av brukene i driftsgranskingene driver med melkeproduksjon. Både kornbrukene og bruk med sau er underrepresentert i driftsgranskingene. Disse to driftsformer finner en på hhv. 10 og 5 prosent av brukene i driftsgranskingene, mot 15 og 11 prosent i populasjonen.

Av de 948 brukene som er med i undersøkelsen, er det ikke registrert langsiktig gjeld på 110 bruk. Av de 838 brukene med registrert langsiktig gjeld i 2001, er 699 med i årets utvalg. Undersøkelsen er bygget på driftsgranskingsmaterialet og vil nødvendigvis ikke være like representativt for jordbruket i alle grupperinger og inndelinger.

Det er innhentet tilleggsopplysninger om langsiktig gjeld for hvert gårdsbruk. Utgående og inngående balanse er registrert for hvert enkelt lån samt korresponderende påløpt rente. Det er også notert dato for opptak av nye lån dersom lånet ble tatt opp i løpet av året. Innløsningsdato for lån nedbetalt i løpet av året er også registrert. Dette er gjort for å finne gjennomsnittsgjeld for det registrerte rentebeløpet.

Finansinstitusjonene er delt inn i sju undergrupper:

- Statsbanker. I hovedsak dreier dette seg om Statens nærings- og distriktsutviklingsfond (SND). Noen lån i Statens Lånekasse og Husbanken er også med her
- Store sammenslutninger av sparebanker. Gjensidige Nor og Sparebank1-gruppen og regionale sammenslutninger av sparebanker
- Andre sparebanker
- Store forretningsbanker. Dette gjelder DnB, Postbanken, Nordea, Fokus bank
- Andre forretningsbanker
- Landkreditt
- Andre. Denne gruppen inneholder alle långivere som ikke kan plasseres under en av de andre gruppene. Det kan være private lån, lån i forskjellige former for finansieringsselskaper m.m.

For å fjerne eventuelle feil i materialet har vi i renteberegningene avgrenset materialet til lån som har rentesats mellom 3 % og 15 %. Rentefrie investeringslån, gratis privatlån mv. er derfor ikke med i renteberegningen, men inngår i beregning av markedsandeler.

Vi har beregnet gjennomsnittsverdier for en rekke variabler som er av interesse i en gjeldsstudie. Notatet er inndelt i følgende emner: Makrotall for jordbruket, markedsandeler, brukernes økonomiske stilling, rentesatser og sammenligning med tidligere undersøkelser.

2 Makrotall for jordbruket

Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ) har beregnet makrotall for jordbruket med tanke på innsatt kapital og gjeld. Tabellen under viser beregninger for samlet kapital og gjeld i landbruket de årene det er foretatt gjeldsundersøkelse. Tallene er basert på historisk kostpris, og er derfor sammenlignbare med driftsgranskingene.

Tabell 2.1 Innsatt kapital og gjeld i jordbruket, mill. kr (Totalkalkylen for jordbruket, BFJ)

	1996	1999	2001
Jord og bygninger	32 725	35 288	36 292
Maskiner/redskap	10 015	9 512	9 904
Biler	325	277	337
Husdyr	8 208	7 435	6 872
Varer i arbeid	6 314	6 029	5 996
Sum bokført kapital	57 587	58 541	59 401
Lant kapital	21 714	23 921	24 794
Egenkapital	35 873	34 620	34 607
Gjeldsprosent	37,7	40,9	41,7

Totalgjeld for jordbruksbefolkningen er beregnet til 45,7 milliarder kr. For å finne hvor mye gjeld som er tilknyttet jordbruket, er forholdet mellom eiendeler i jordbruket og sum eiendeler i driftsgranskingene benyttet. Tabellen viser at totalt innsatt kapital i jordbruket har økt noe i perioden, og det er spesielt jord og bygninger som har økt. Gjelden har også økt mens egenkapitalen har endret seg lite eller gått litt ned. Gjeldsprosenten har derfor økt, noe vi også finner i driftsgranskingsmaterialet. Rentenivået på lån til jordbruket betyr mye økonomisk for næringen. En økning av renten med en prosent medfører 250 millioner kroner i ekstra kostnader for jordbruket. Det er også et stort potensiale for næringen å spare ved å benytte de rimeligste lånetilbudene i markedet.

3 Markedsandel

Markedsandeler for de forskjellige bankkategoriene er beregnet ut fra at all langsiktig gjeld utenom familie er summert og fordelt på banktype og deretter på region. I driftsgranskingene deler vi inn landet i åtte regioner som fremgår av tabellen under. I tillegg viser tabellen antall bruk som er med i utvalget og gjennomsnittlig gjeld per bruk i regionene. Av de 838 brukene med registrert langsiktig gjeld i driftsgranskingene, er 699 bruk med i dette utvalget. Grunnen til at ikke alle de aktuelle brukene er med, er mangel på informasjon i regnskapene eller mangelfulle registreringer.

Tabell 3.1 Langsiktig gjeld fordelt etter banktype og region

	Østlandet flatbygder	Østlandet a. bygder	Jæren	Agder og Rogaland	Vest- landet	Trøndelag flatbygder	Trøndelag a. bygder	Nord- Norge	Alle regioner
Antall bruk	140	113	32	63	107	70	62	112	699
Langsiktig lan totalt, mill. kroner	126,8	64,8	32,5	47,7	64,5	46	34,5	71,7	488,5
Middel per bruk 1 000 kr	905,8	569,8	1 032,4	757,5	602,9	659,0	555,5	640,0	699,2
Gjeld fordelt på laneinstitusjoner, mill. kr									
Statsbanker	19,5	15,6	3,8	9,5	18,0	10,0	10,3	25,5	112,2
Store sparebanker	40,4	16,8	7,2	12,0	11,6	20,4	8,2	24,7	141,3
Andre sparebanker	22,4	17,7	11,2	14,7	21,9	7,5	11,4	6,0	112,8
Store forretn. banker	2,7	0,5	1,4	1,9	1,6	2,6	1,1	6,4	18,2
Andre forretn. banker	0,0	0,4	0,0	0,0	4,3	0,0	0,0	1,4	6,1
Landkreditt	35,4	10,9	3,4	6,5	2,1	4,3	2,6	3,4	68,6
Andre	6,4	2,9	5,5	3,1	5,0	1,2	0,9	4,3	29,3

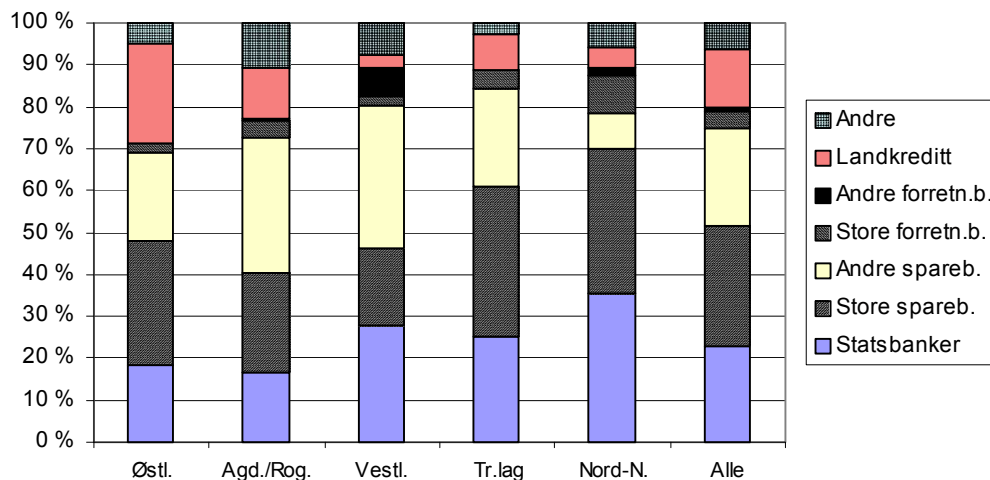
De 699 brukene i undersøkelsen hadde en samlet langsiktig gjeld på 488,5 millioner kr. I gjennomsnitt per bruk er det Jæren som har høyest gjeld med kr 1 032 488. Lavest ligger andre bygder i Trøndelag med vel halvparten så stor gjennomsnittsgjeld. Grunnen til forskjellene ligger i produksjon og volum. Jæren domineres av melkeproduksjon og

svin med stort produksjonsvolum, mens andre bygder i Trøndelag har innslag av sau og dessuten gjennomsnittlig mindre produksjonsvolum per bruk.

Tabell 3.2 Bankenes markedsandeler i ulike regioner, prosent

	Østlandet flatbygder	Østlandet a. bygder	Jæren	Agder og Rogaland	Vest- landet	Trøndelag flatbygder	Trøndelag a. bygder	Nord- Norge	Norge
Statsbanker	15,4	24,1	11,7	19,9	27,9	21,7	29,9	35,6	23,0
Store sparebanker	31,9	25,9	22,2	25,2	18,0	44,3	23,8	34,4	28,9
Andre sparebanker	17,7	27,3	34,5	30,8	34,0	16,3	33,0	8,4	23,1
Store forretn. banker	2,1	0,8	4,3	4,0	2,5	5,7	3,2	8,9	3,7
Andre forretn. banker	0,0	0,6	0,0	0,0	6,7	0,0	0,0	2,0	1,2
Landkreditt	27,9	16,8	10,5	13,6	3,3	9,3	7,5	4,7	14,0
Andre	5,0	4,5	16,9	6,5	7,8	2,6	2,6	6,0	6,0
Sum	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Tabell 3.2 viser kredittinstitusjonenes relative markedsandel av all langsiktig gjeld til andre enn familien. Markedsandelene i de forskjellige regioner varierer mye mellom bankkategoriene. På Østlandets flatbygder er det de store sparebankene som dominerer sammen med Landkreditt. Til sammen har de knapt 60 % av markedet. Innslaget av statsbankfinansiering er lavt, og forretningsbankene er nesten ikke representert. I andre bygder på Østlandet dominerer sparebankene med til sammen 53,2 %. Statsbankene og Landkreditt ligger litt over gjennomsnittet for landet. Jæren er karakterisert med svært lav andel av statsbankfinansiering og høy andel for sparebankene. Agder og resten av Rogaland er også dominert av sparebankene. Vestlandet har høyt innslag av statsbankene, men her finnes en del innslag av forretningsbanker. I Trøndelag dominerer sparebankene, mens Nord-Norge skiller seg ut med svært høy andel statsbankfinansiering. Tallene viser også at Landkreditt står sterkt på Østlandet, men innslaget er lite i resten av landet, særlig på Vestlandet og i Nord-Norge. Sparebankene står sterkt i landbruket og har over halvparten av markedet i alle regioner med unntak av Nord-Norge. Fordelingen mellom store og små sparebanker varierer noe, i enkelte distrikter dominerer lokale sparebanker som for eksempel på Jæren, mens på Østlandets flatbygder er det de store sparebankene som har størst andel. Forretningsbankene er svakt representert i landbruket, i underkant av 5 % på landsbasis. Gruppen «Andre» består av finansieringsselskaper, private lån og andre som ikke kan defineres inn i de spesifiserte gruppene. Innslaget av «Andre» er størst på Jæren.

Figur 3.1 Markedsandeler fordelt etter banktype og regioner

Tabell 3.3 Langsiktig gjeld fordelt etter banktype og arealgrupper, mill. kroner

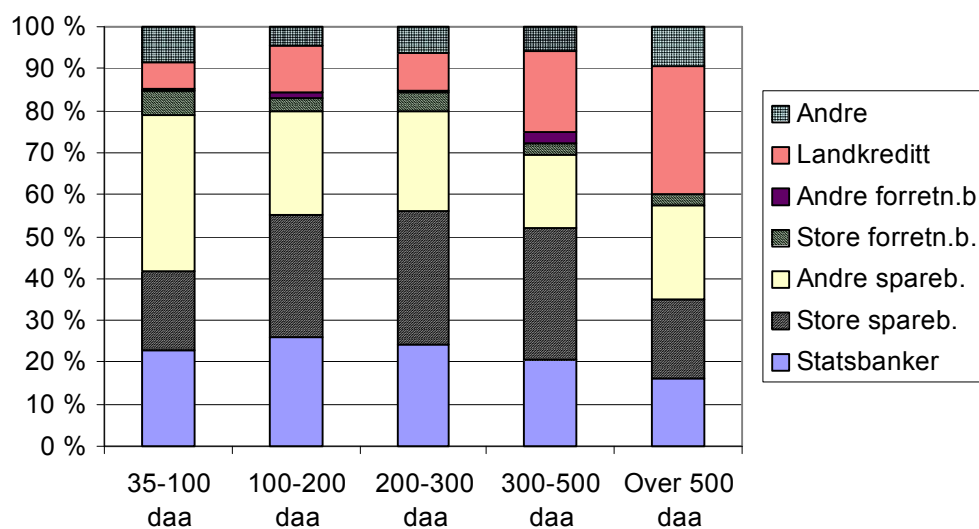
	Antall dekar					SUM
	35–100	100–200	200–300	300–500	> 500	
Antall bruk	75	245	208	132	39	699
Langsiktig lan totalt, mill. kroner	30,0	134,2	155,7	121,1	47,5	488,5
Middel, kr/bruk	402 665	547 830	748 506	918 128	1 216 459	699 202
Gjeld fordelt på laneinstitusjoner, mill kroner:						
Statsbanker	6,9	34,8	37,8	25,0	7,7	112,2
Store sparebanker	5,6	39,3	49,5	38,0	8,9	141,3
Andre sparebanker	11,1	33,0	36,9	21,0	10,7	112,7
Store forretningsbanker	1,8	4,2	7,3	3,6	1,2	18,1
Andre forretningsbanker	0,1	2,2	0,6	3,3	0,0	6,2
Landkreditt	2,0	14,7	14,1	23,3	14,5	68,6
Andre	2,5	6,0	9,5	6,9	4,5	29,4

Størrelsen på brukene varierer mellom regionene. Dette kommer fram når vi deler inn materialet etter størrelsen på bruket. Mange av de minste brukene finner vi på Vestlandet. Markedsandelene samsvarer også godt med regiontallene derifra (tabell 3.4). Sparebankene dominerer denne gruppen. Gruppene mellom 100 og 300 dekar dominerer hele driftsgranskingsmaterialet da de fleste brukene i landet ligger i dette intervallet. Resultatene for de fleste bankene er derfor nær opp til middelet for landet, mens Landkreditt ligger noe lavere. De største brukene har en noe annerledes sammensetning. Markedsandelen til statsbankene avtar med størrelsen på bruket dersom en ser bort fra minste gruppen. Samme trenden finner vi også for Sparebankene. For Landkreditt er trenden motsatt, markedsandelen øker med størrelsen på bruket. I gruppen over 500 dekar har Landkreditt en markedsandel på over 30 %.

Tabell 3.4 Bankenes markedsandeler i de ulike arealgrupper, prosent

	Antall dekar				
	35-100	100-200	200-300	300-500	> 500
Gjeld fordelt på laneinstitusjoner, prosent:					
Statsbanker	23,0	25,9	24,3	20,6	16,2
Store sparebanker	18,7	29,3	31,8	31,4	18,7
Andre sparebanker	37,0	24,6	23,7	17,3	22,5
Store forretningsbanker	6,0	3,1	4,7	3,0	2,5
Andre forretningsbanker	0,3	1,6	0,4	2,7	0,0
Landkreditt	6,7	11,0	9,1	19,2	30,5
Andre	8,3	4,5	6,1	5,7	9,5

Tabell 3.4 er også framstilt grafisk i fig. 3.2 under.

Figur 3.2 Markedsandeler etter banktype og arealgrupper

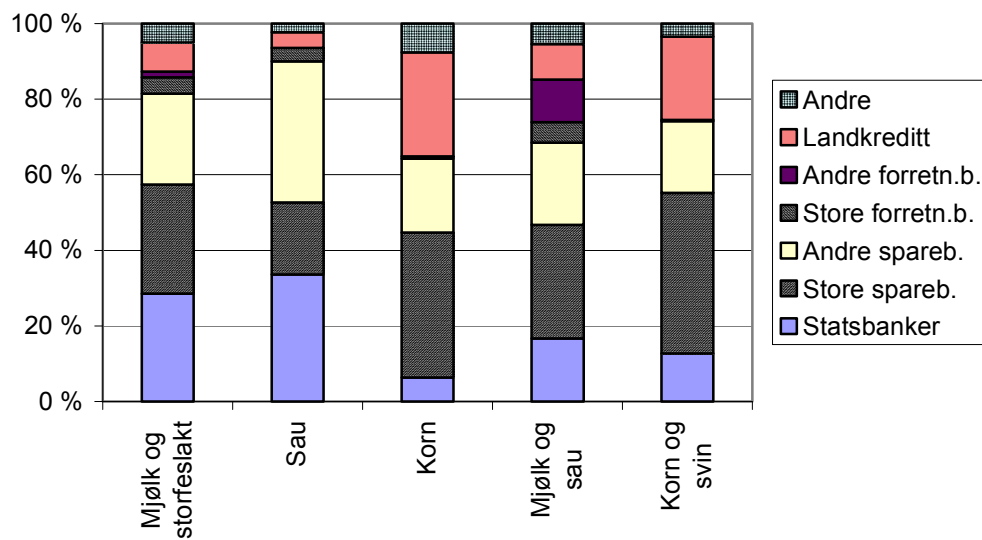
Tabell 3.5 Langsiktig gjeld fordelt etter banktype og driftsform

	Melk og storfeslakt	Sau	Korn	Melk og sau	Korn og svin	Sum
Antall bruk	327	57	59	37	37	517
Langs. lan totalt, mill. kroner	226,7	22	34,2	20,3	36,9	340,1
Middel, kr/bruk	693 931	385 448	579 586	552 516	996 217	658 384
Gjeld fordelt på laneinstitusjoner, mill. kroner:						
Statsbanker	64,8	7,4	2,2	3,4	4,7	82,5
Store sparebanker	65,4	4,2	13,1	6,1	15,7	104,5
Andre sparebanker	54,4	8,2	6,7	4,4	7	80,7
Store forretningsbanker	10	0,8	0,2	1,1	0,1	12,2
Andre forretningsbanker	3,3	0	0	2,3	0	5,6
Landkreditt	17,5	0,9	9,4	1,9	8,1	37,8
Andre	11,3	0,5	2,6	1,1	1,3	16,8

I denne undersøkelsen er det representert 5 forskjellige driftsformer for å belyse om det er forskjeller på gjeldssammensetning (tabell 3.6). Melkeproduksjon kombinert med større eller mindre innslag av kjøttproduksjon, er den klart største. Denne produksjonen har høyt innslag av statsbank- og sparebankfinansiering. Landkreditt står svakt i denne gruppen. For melkeproduksjon kombinert med sau er innslaget av statsbankene lavere, forretningsbankene har over 16 % for denne driftsformen. Saueholdet domineres av statsbankene og de små sparebankene. Sauebrukene finnes for de meste på Vestlandet og i Nord Norge. Kornproduksjon og korn kombinert med svin viser en annen sammensetning. Dette er forholdsvis store bruk lokalisert på Østlandets flatbygder og noen i Trøndelag. Innslaget av statsbanker er lavt, mens Landkreditt har relativt høye markedsandeler sammenlignet med de andre driftsformene.

Tabell 3.6 Bankenes markedsandeler etter driftsform, prosent

	Melk og storfeslakt	Sau	Korn	Melk og sau	Korn og svin
Statsbanker	28,6	33,6	6,4	16,7	12,7
Store sparebanker	28,8	19,1	38,3	30,0	42,5
Andre sparebanker	24,0	37,3	19,6	21,7	19,0
Store forretningsbanker	4,4	3,6	0,6	5,4	0,3
Andre forretningsbanker	1,5	0,0	0,0	11,3	0,0
Landkreditt	7,7	4,1	27,5	9,4	22,0
Andre	5,0	2,3	7,6	5,4	3,5

Figur 3.3 Markedsandeler etter banktype og driftsform

4 Brukernes økonomiske stilling

Dette kapitlet tar opp den økonomiske stillingen for alle brukerne i driftsgranskingsmaterialet, hvordan gjeldssituasjonen er for brukere i ulike aldersgrupper, regioner, driftsformer og arealgrupper. Det er også med tall for nettoinntekt fordi den sier noe om evnen til å betjene gjeld.

Tabell 4.1 viser langsiktig gjeld fordelt etter brukers alder, og tabell 4.2 gir en sammenligning av aldersfordelingen til låntagerne med aldersfordelingen i totalmaterialet. Sum langsiktig gjeld avtar kraftig med alderen på bruker. I den yngste aldersgruppen er den kr 947 275 mot kr 523 196 for gruppen 55 år og eldre. For den kortsiktige gjelden er bildet mer variert, og det er små forskjeller mellom aldersgruppene selv om kortsiktig gjeld avtar klart for de to eldste gruppene. Gjeldsprosenten er høyest i den yngste aldersgruppen og lavest i gruppen med de eldste brukerne.

Tabell 4.1 Gjeld, gjeldsprosent og nettoinntekt fordelt etter brukers alder. Kr per bruk

	Brukere				Alle brukere	
	inntil 35 ar	35-45 ar	45-55 ar	55 ar og mer	Middel	Antall
Antall brukere med nettoinntekt	131	326	328	163		948
Brukere med lan i kredittinstitusjoner	118	300	293	127		838
Kortsiktig gjeld	275 404	236 728	234 070	225 732	239 220	
Langsiktig gjeld	947 275	745 866	620 668	523 196	696 500	
Gjeldsprosent	46	41	42	35	41	
Nettoinntekt	371 920	407 307	422 652	377 873	402 639	
Gjeld fordelt på laneinstitusjoner:						
Statsbanker	312 252	250 604	202 677	197 864	240 369	469
Store sparebanker	579 610	450 583	389 605	353 224	438 732	324
Andre sparebanker	551 030	438 227	430 770	340 918	447 277	258
Store forretningsbanker	293 310	369 287	164 534	185 079	257 712	72
Andre forretningsbanker	574 661	325 873	532 748	30 091	413 872	15
Landkreditt	596 930	295 886	393 001	371 460	395 442	176
Andre	189 438	153 593	82 834	82 320	136 791	220

Sparebankene og statsbankene har flest brukere med låneforhold, henholdsvis 582 og 469. Deretter følger Landkreditt med 176, foran forretningsbankene med 87 låntakere. Gjelden er størst til sparebankene med kr 438 732 og 447 277 i gjennomsnitt for henholdsvis store og små sparebanker. Deretter følger andre forretningsbanker og Landkreditt. Statsbankene gir med unntak av «Andre» de minste lånene, gjennomsnittlig kr 240 369. Aldersfordelingen blant låntakerne skiller seg lite fra aldersfordelingen i totalmaterialet (tabell 4.2).

Landkreditt er overrepresentert i de to eldste aldersgruppene og underrepresentert i gruppen mellom 35 og 45 år. Statsbankene har representasjon som gjennomsnittet i alle gruppene. Det samme har sparebankene. Forretningsbankene er overrepresentert i de yngste aldersgruppene.

Tabell 4.2 Aldersfordeling i materialet totalt og hos bankenes lantagere. Prosent

	inntil 35 ar	35–45 ar	45–55 ar	55 ar og mer	Totalt antall
Samtlige brukere i driftsgranskingene	13,8	34,4	34,6	17,3	948
Brukere med lan i kredittinstitusjoner	14,1	35,8	34,9	15,3	838
Statsbanker	24,9	37,3	29,1	8,6	469
Store sparebanker	20,8	39,0	31,5	8,7	324
Andre sparebanker	24,4	32,7	34,7	8,3	258
Store forretningsbanker	25,3	43,8	23,9	7,0	72
Andre forretningsbanker	37,0	36,7	25,7	0,5	15
Landkreditt	24,9	22,1	41,8	11,2	176
Andre	35,9	41,9	17,9	4,4	220
Gjennomsnitt	24,4	35,1	32,0	8,5	

Tabell 4.3 gir en framstilling etter regioner, og tabell 4.4 sammenligner antall låntakere med totalmaterialet. Den langsiktige gjelden i gjennomsnitt per bruk er høyest i Agder og Rogaland og dernest på Østlandet. Disse områdene har også høy kortsiktig gjeld, men er samtidig de områdene som har høyest nettoinntekt. Nord-Norge følger deretter når det gjelder langsiktig gjeld og har i tillegg høyest gjeldsprosent og lavest nettoinntekt. Både langsiktig gjeld og gjeldsprosent er lavest på Vestlandet, mens nettoinntekten er nesten på nivå med Nord-Norge.

Tabell 4.3 Gjeld, gjeldsprosent og nettoinntekt fordelt etter landsdel. Kr per bruk

	Agder og				
	Østlandet	Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge
Antall brukere med nettoinntekt	377	131	172	150	119
Brukere med lan i kredittinst.	325	115	146	140	113
Kortsiktig gjeld	299 057	238 179	176 995	202 132	185 469
Langsiktig gjeld	747 337	884 226	582 714	593 766	633 532
Gjeldsprosent	38	45	35	43	52
Nettoinntekt	436 722	397 268	369 103	388 505	366 862
Gjeld fordelt på laneinstitusjoner:					
Statsbanker	215 296	272 279	256 434	205 600	300 270
Store sparebanker	450 211	534 223	388 276	447 715	391 713
Andre sparebanker	396 739	602 891	421 973	460 640	332 188
Store forretningsbanker	171 950	328 349	258 978	215 983	335 743
Andre forretningsbanker	30 091	444 110	393 006	0	705 412
Landkreditt	472 098	395 912	262 933	230 727	261 753
Andre	155 093	320 024	237 611	36 612	84 510

Tabell 4.3 viser størrelsen på lån hos den enkelte låntaker. Ut fra denne synsvinkelen ser vi at sparebankene og Landkreditt står relativt sterkest på Østlandet og i Agder og Rogaland, mens forretningsbankene gir høye lån i Nord-Norge. Statsbankene har forholdsvis små utlån på Østlandet og i Trøndelag.

Tabell 4.4 Regional fordeling i materialet totalt og hos bankenes lantagere. Prosent av antall lantakere

	Agder og					Totalt antall
	Østlandet	Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	
Samtlige brukere	39,7	13,8	18,1	15,8	12,5	948
Brukere med lan i kredittinst.	38,7	13,7	17,4	16,7	13,5	838
Statsbanker	35,0	10,5	15,0	21,2	18,2	466
Store sparebanker	39,7	11,3	9,4	20,0	19,7	320
Andre sparebanker	39,6	16,9	20,4	16,1	7,1	255
Store forretningsbanker	26,8	14,1	8,5	23,9	26,8	71
Andre forretningsbanker	6,7	6,7	73,3	0,0	13,3	15
Landkreditt	56,3	14,4	4,6	17,2	7,5	174
Andre	27,8	12,5	9,7	26,4	23,6	216

Tabell 4.4 viser hyppigheten av langsiktige lån og sier ikke noe om størrelsen på lånene. Den viser den prosentvise fordelingen av antall låntakere.

I tabell 4.5 og 4.6 er vist den økonomiske stillingen til driftsformer som det står flest bruk bak. Tabell 4.5 viser at bruk med driftsformen korn og svin har mest langsiktig gjeld og høyest gjeldsprosent. Nettoinntekten er høyest for driftsformene korn og korn kombinert med svin. Langsiktig gjeld er høyest for driftsformene korn og svin og mjølk og storfeslakt, mens den er lavest på bruk med sau. Sauebrukene skiller seg også

ut ved at både kortsiktig og langsiktig gjeld og gjeldsprosenten er lavere enn for de andre driftsformene.

Tabell 4.5 Gjeld, gjeldsprosent og nettoinntekt fordelt etter driftsform. Kr per bruk

	Melk og storfeslakt	Sau	Korn	Melk og sau	Korn og svin
Antall brukere med nettoinntekt	430	78	92	54	46
Ant. brukere med lan i kredittinst.	393	66	74	46	44
Kortsiktig gjeld	230 672	65 299	200 528	167 130	436 972
Langsiktig gjeld	673 527	369 244	598 096	525 475	1 086 664
Gjeldsprosent	45	29	35	33	51
Nettoinntekt	365 781	378 767	489 127	364 010	492 423
Gjeld fordelt på laneinstitusjoner:					
Statsbanker	263 339	195 936	99 787	171 170	194 496
Store sparebanker	424 681	263 427	407 871	438 167	715 181
Andre sparebanker	450 040	314 471	352 922	293 046	633 579
Store forretningsbanker	295 987	769 781	50 316	377 885	58 419
Andre forretningsbanker	370 153	39 123	0	771 135	0
Landkreditt	269 934	288 919	324 220	324 620	404 628
Andre	100 333	38 183	203 019	156 407	85 291

Brukere med driftsform melk og storfeslakt har like store lån i sparebankene som i forretningsbankene og det er disse institusjonene som gir størst lån til denne driftsformen. Landkreditt kommer på neste plass før statsbankene. Brukere med driftsformen korn og korn kombinert med svin har høyest lån i sparebankene og Landkreditt. Statsbankene har gitt lavest lån til brukere med kornproduksjon og dernest til kombinasjonen mjølk og sau. For bruk med sau alene eller i kombinasjon med mjølk ligger det få lån til grunn for beregningene av middelet.

Tabell 4.6 viser det relative antall låntakere uansett størrelsen på lånet. Antall låntakere har omtrent samme fordeling på de ulike driftsformer som i det totale materialet. Brukere med driftsformen melk og storfeslakt er godt representert i alle kredittinstitusjoner. Landkreditt har i tillegg relativt mange kunder med korn enten alene eller i kombinasjon med gris.

Tabell 4.6 Driftsformenenes andel av antall lan i de forskjellige kredittinstitusjoner. Prosent av antall lantakere

	Melk og storfeslakt	Sau	Korn	Melk og sau	Korn og svin	Sum driftsform
Samtlige brukere	61,4	11,1	13,1	7,7	6,6	700
Brukere med lan i kredittinst.	63,1	10,6	11,9	7,4	7,1	623
Statsbanker	70,3	10,9	6,3	5,7	6,9	350
Store sparebanker	64,7	6,7	13,4	5,9	9,2	238
Andre sparebanker	63,0	13,5	9,9	7,8	5,7	192
Store forretningsbanker	77,3	2,3	9,1	6,8	4,5	44
Andre forretningsbanker	69,2	7,7	0,0	23,1	0,0	13
Landkreditt	52,8	2,4	23,6	4,9	16,3	123
Andre	70,6	7,5	8,1	4,4	9,4	160

Tabell 4.7 og 4.8 gir inndeling etter areal. Det er den samme inndeling som i driftsgranskingene.

Tabell 4.7 Gjeld, gjeldsprosent og nettoinntekt fordelt etter areal. Kr per bruk

	Arealgruppe, dekar				
	50–100	100–200	200–300	300–500	> 500
Antall brukere med nettoinntekt	99	354	262	170	49
Ant. brukere med lan i kredittinst.	83	305	241	156	45
Kortsiktig gjeld	89 441	177 819	247 480	347 381	607 006
Langsiktig gjeld	419 221	529 191	751 006	978 825	1 169 180
Gjeldsprosent	31	38	45	47	45
Nettoinntekt.	355 664	375 593	399 776	458 654	516 438
Gjeld fordelt pa laneinstitusjoner					
Statsbanker	183 709	207 324	255 123	278 265	350 322
Store sparebanker	256 433	360 266	510 591	527 983	470 473
Andre sparebanker	342 336	363 142	505 348	567 645	563 080
Store forretningsbanker	320 450	212 110	365 482	191 352	198 367
Andre forretningsbanker	140 025	430 394	308 972	471 164	0
Landkreditt	481 066	325 590	287 841	432 346	688 163
Andre	152 375	95 671	124 758	145 763	318 263

Både kortsiktig og langsiktig gjeld øker med størrelsen på arealet. Statsbankene yter størst lån til gruppa brukere med over 500 dekar. Sparebankene er en betydelig långiver for alle grupper. Slik det framgår av tabell 4.8, er det heller ikke særlig avvik mellom det totale materialet og gruppen låntakere gruppert etter størrelse på arealet.

Tabell 4.8 Størrelsesgruppens andel av antall lan i de forskjellige kredittinstitusjoner. Prosent av antall lantakere

	Arealgrupper, dekar					Alle
	50-100	100-200	200-300	300-500	> 500	
Samtlige brukere	10,6	37,9	28,1	18,2	5,2	934
Brukere med lan i kredittinst.	10,0	36,7	29,0	18,8	5,4	830
Statsbanker	8,0	36,1	31,8	19,4	4,7	465
Store sparebanker	6,6	34,3	30,5	22,6	6,0	318
Andre sparebanker	12,4	36,3	29,1	14,7	7,6	251
Store forretningsbanker	5,8	29,0	29,0	27,5	8,7	69
Andre forretningsbanker	6,7	33,3	13,3	46,7	0,0	15
Landkreditt	2,3	26,0	28,3	31,2	12,1	173
Andre	7,0	29,3	35,3	21,9	6,5	215

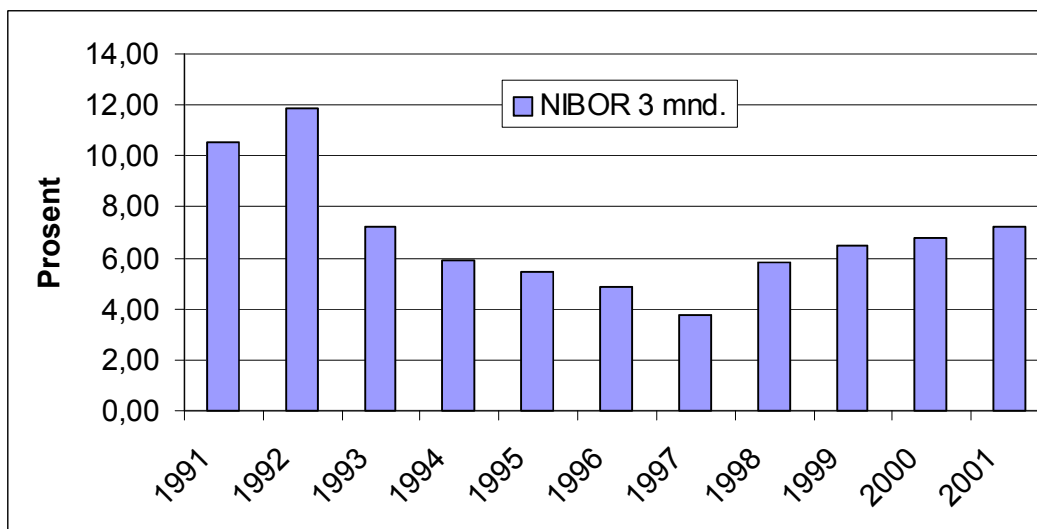

5 Rentesatser

5.1 Utvikling av markedsrente

Rentenivået har svingt mye i løpet av de siste årene. I tiden fra den første gjeldsundersøkelsen i 1996 og fram til utgangen av 2001, har det vært betydelige bevegelser i pengemarkedsrenten. 3 mnd. NIBOR (Norwegian InterBank Offered Rate) rente brukes ofte som pengemarkedsrente og er svært avgjørende for hvordan banker og finansieringsselskaper priser sine låneprodukter. NIBOR er den renten som bankene betaler seg i mellom når de låner penger av hverandre, gjerne med tillegg av en liten margin. Det er også den samme renten finansieringsselskaper låner penger til med tillegg av en liten margin. Figuren under viser utvikling av pengemarkedsrenten (NIBOR 3 mnd.) fra 1991 til 2001.

Figur 5.1 Utvikling av rentenivå fra 1991 til 2001

Utviklingen av rentenivået i perioden viser at det var lavest gjennomsnittrente i 1997 med 3,74 % og høyest i 1992 med 11,24 %. På månedsbasis var det notert lavest pengemarkedsrente i mai 1997 med 3,46 %. Rentenivået var synkende fra 1992 til 1997. Høsten 1998 steg renten kraftig, fra juli til desember var det en økning på i underkant av 3 prosentpoeng.

Det har vært utført gjeldsundersøkelser på driftsgranskingsmaterialet i årene 1996, 1999 og 2001. For de tre aktuelle årene har pengemarkedsrenten vært høyest i gjennomsnitt i 2001 med 7,23 % og lavest i 1996 med 4,9 %.

5.2 Rentesatser i driftsgranskingsmaterialet

I denne undersøkelsen er det notert inngående og utgående balanse og påløpne renter på alle langsiktige lån. I tillegg er det notert dato for opptak av nye lån og innfrielsesdato for eldre lån som er nedbetalt i løpet av året. Hvert lån har på bakgrunn av dette fått en gjennomsnittsverdi for året 2001. Rentenivået er beregnet ut fra dette. For å sikre kvaliteten på materialet er ekstremverdier tatt ut. Lån med rentesats mellom 3 og 15 % inngår i renteberegningene. Det er ikke beregnet gjennomsnittrente på grupper med færre enn tre observasjoner.

Tabell 5.1 Fordeling av langsiktig gjeld etter banktype og landsdel, antall

	Agder og					Alle regioner
	Østlandet	Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	
Statsbanker	118	36	47	68	74	343
Store sparebanker	105	34	26	63	59	287
Andre sparebanker	96	41	52	40	18	247
Store forretn.banker	12	10	5	15	17	59
Andre forretn.banker	1	1	11		2	15
Landkreditt	92	25	8	29	13	167
Andre	25	16	10	4	32	87

Tabellen viser at forretningsbankene er små aktører når det gjelder utlån til landbruket. Beregningene av rentesatser for disse vil derfor være usikre når man splitter opp materialet på mindre grupper. For statsbankene, sparebankene og Landkreditt er antall observasjoner så høyt at resultatene vil være relativt sikre. For statsbankene er alle rentefrie investeringslån luket bort fra renteberegningene. I hovedsak er det SND som utgjør mengden av lån fra statsbanker, men det er også noen lån i Statens lånekasse og Husbanken.

Tabell 5.2 Rentesatser i ulike landsdeler, prosent

	Østlandet	Agder og Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	Alle regioner
Statsbanker	6,76	6,97	6,08	6,72	6,53	6,61
Store sparebanker	8,45	8,40	8,96	8,57	9,85	8,75
Andre sparebanker	8,69	8,18	8,14	8,45	8,60	8,43
Store forretningsbanker	9,57	8,81	9,04	9,29	9,09	9,09
Andre forretningsbanker			8,57		9,30	8,63
Landkreditt	7,18	6,96	6,48	6,71	7,18	7,06
Andre	8,17	6,69	5,02	7,97	8,89	7,34

Ser vi på alle regioner samlet, ligger statsbankene med lavest rentenivå. Rentesatsen er 6,61 % i gjennomsnitt for 2001. Landkreditt følger deretter med 7,06 prosent. Opp til neste banktype er det hele 1,37 prosentpoeng. Deretter følger små sparebanker, små forretningsbanker, store sparebanker, og dyrest er store forretningsbanker. Gruppen andre långivere er såpass lite homogen at den er vanskelig å sammenligne med.

Ved sammenligning av rentenivå mellom bankene må en også være klar over at sikkerhet for lånene ikke er vurdert i forhold til rentenivå. Det er grunn til å anta at både statsbankene og Landkreditt i gjennomsnitt har høyere sikkerhet for sine lån enn de andre bankene.

Tabell 5.3 Fordeling av langsiktig gjeld etter banktype og driftsform, antall laneforhold

	Melk og storfeslakt	Sau	Korn	Melk og sau	Korn og svin
Statsbanker	178	33	17	16	16
Store sparebanker	139	15	28	13	19
Andre sparebanker	116	26	19	14	10
Store forretn.banker	29	1	3	3	2
Andre forretn.banker	9	1	0	3	0
Landkreditt	63	3	28	6	20
Andre	44	4	9	3	1

Tabell 5.4 Rentesatser for ulike driftsformer, prosent

	Melk og storfeslakt	Sau	Korn	Melk og sau	Korn og svin
Statsbanker	6,65	6,48	6,90	6,08	6,67
Store sparebanker	8,98	9,01	8,45	9,44	8,12
Andre sparebanker	8,51	7,98	8,45	8,36	9,08
Store forretn.banker	9,14		9,37	8,63	8,10
Andre forretn.banker	8,35			8,97	
Landkreditt	6,97	6,83	6,89	7,04	7,30
Andre	7,67	7,13	8,38	8,84	9,82

Landkreditt har minst variasjon i rentenivå mellom driftsformer. Her er forskjellen mellom høyeste og laveste 0,42 prosentpoeng. Størst variasjon er det for de store sparebankene med 1,32 prosentpoeng med lavest sats for korn og svin og høyest for kombinasjonen melk og sau. Ser vi på variasjonen innen hver driftsform, er det om lag lik spredning mellom høyeste og laveste bankgruppe. Variasjonen mellom høyeste og laveste rentenivå er rundt 2,5 prosentpoeng. Statsbankene er lavest for alle driftsformer med unntak av korn der Landkreditt ligger lavest. For mange driftsformer er ikke forretningsbankene representert.

Tabell 5.5 Rentesatser etter alder på bruker

	35 ar og yngre		35–45 ar		45–55 ar		55 ar og eldre	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Statsbanker	69	6,39	111	6,57	122	6,78	43	6,92
Store sparebanker	45	8,82	112	8,66	102	8,84	30	8,67
Andre sparebanker	50	8,30	83	8,39	92	8,42	25	8,99
Store forretningsbanker	14	8,98	17	8,92	23	9,54	6	8,88
Andre forretningsbanker	4	8,55	7	8,35	3	9,04	1	
Landkreditt	29	6,92	51	6,74	71	7,12	18	7,97
Andre	21	6,42	32	6,88	24	10,17	10	10,26

For statsbankene og andre sparebanker øker renten med alder på bruker. Landkreditt har samme tendens selv om rentenivået i den yngste aldersgruppen er høyere enn i den nest yngste aldersgruppen. Forskjellen i rentenivå mellom de eldste brukerne og brukerne mellom 35 og 45 år kan skyldes valg av ulike rentebindingsalternativer eller ulike innslag av 2. prioritetslån. Det er også få observasjoner i gruppen over 55 år.

Tabell 5.6 Rentesatser etter gjeldsprosent

	< 14 %		14–34 %		34–58 %		> 58 %	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Statsbanker	37	6,93	85	6,27	124	6,65	99	6,74
Store sparebanker	17	8,46	86	8,47	80	8,47	106	8,98
Andre sparebanker	20	8,55	61	8,18	91	8,45	78	8,47
Store forretningsbanker	3	8,03	9	8,91	21	8,81	27	9,50
Andre forretningsbanker	1		4	7,83	6	8,66	4	9,20
Landkreditt	14	6,70	33	6,75	59	7,01	63	7,18
Andre	3	11,07	12	6,62	27	6,32	45	8,03

En naturlig sammenheng mellom rentenivå og gjeldsprosent vil være økende rente ved mindre sikkerhet (økende gjeldsprosent). Forretningsbankene og Landkreditt viser en slik tendens. For statsbankene er det omvendt. For sparebankene er det ingen klar trend.

Tabell 5.7 Rentesatser etter samlet gjeld i alt

	< 322 000		322 000 – 665 000		> 665 000	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Statsbanker	93	6,78	94	6,66	158	6,56
Store sparebanker	69	8,76	90	8,66	130	8,78
Andre sparebanker	61	8,39	76	8,39	113	8,44
Store forretningsbanker	8	8,61	19	8,78	33	9,21
Andre forretningsbanker	3	8,63	3	8,53	9	8,66
Landkreditt	32	6,88	44	7,00	93	7,09
Andre	13	8,07	20	7,52	54	7,22

Tabellen ovenfor er inndelt etter størrelsen på samlet langsiktig gjeld. For statsbankene er det fallende rentenivå med økende gjeld. Landkreditt har lavest rente blant brukene med lavest gjeld, samme tendensen ser vi hos forretningsbankene. Sparebankene har om lag samme rentenivå uansett størrelsen på samlet gjeld.

Tabell 5.8 Rentesatser etter lanebeløp i kredittinstitusjonen

	< 125 000		125 000 – 367 000		> 367 000	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Statsbanker	135	7,22	139	6,70	71	6,42
Store sparebanker	61	9,54	93	9,01	135	8,67
Andre sparebanker	53	9,08	75	8,54	122	8,38
Store forretningsbanker	26	9,88	17	8,93	17	9,01
Andre forretningsbanker	4	9,74	2	8,94	9	8,57
Landkreditt	54	7,33	56	6,65	59	7,14
Andre	60	8,51	20	9,07	7	5,74

Når materialet deles inn etter størrelsen på lånebeløpene i hver enkelt kredittinstitusjon, blir det et nokså entydig bilde. Med unntak for Landkreditt er det fallende rentenivå med størrelsen på lånebeløpet. For Landkreditt er det lavest rentenivå for lån mellom 125 000 og 367 000 kr, og høyest for de minste lånebeløpene.

6 Sammenligning med tidligere undersøkelser

I dette kapitlet vil vi se på resultatene fra denne undersøkelsen i forhold til tilsvarende undersøkelser som er gjort tidligere. Både i 1996 og 1999 gjennomførte NILF lignende undersøkelser. I 1996 ble imidlertid ikke Landkreditt spesifisert, men inngikk i en gruppe kalt «kredittinstitusjoner», hvor Landkreditt var klart størst. Forretningsbanker og sparebanker ble i 1996 ikke delt inn i «store» og «andre» banker, men var slått sammen til en gruppe.

Vi har sett på utviklingen av bankenes markedsandeler i ulike regioner, driftsformer og størrelsesgrupper. Dessuten er renteutvikling og gjeldsprosent over perioden vurdert.

6.1 Markedsandeler

Tabell 6.1 Utvikling av bankenes markedsandeler i ulike regioner

	Østlandet flatbygder			Østlandet andre bygder			Jæren			Agder og Rogaland			Vestlandet		
	1996	1999	2001	1996	1999	2001	1996	1999	2001	1996	1999	2001	1996	1999	2001
Statsbanker	19,0	12,0	15,4	23,5	17,9	24,1	4,5	8,6	11,7	26,5	27,1	19,9	26,0	28,3	27,8
Store spareb.		21,9	31,9		19,4	25,9		21,2	22,2		3,9	25,2		7,4	18,0
Andre spareb.	40,1	26,1	17,7	57,6	39,0	27,3	66,8	42,8	34,5	57,4	41,1	30,8	57,1	52,9	34,0
Store forretn.b.		3,1	2,1		1,3	0,8			4,3		11,6	4,0		2,6	2,5
Andre forretn.b.	3,9	0,7	0,0	1,9	0,5	0,6	5,2	0,9	0,0	5,6		0,0	8,4	2,6	6,7
Landkreditt	26,6	30,5	27,9	15,2	16,0	16,8	11,3	24,1	10,5	4,2	10,6	13,6	4,4	5,0	3,3
Andre	10,3	5,7	5,0	1,8	5,9	4,5	12,2	2,4	16,9	6,3	5,6	6,5	4,1	1,1	7,8

Tabell 6.1 forts.

	Trøndelag flatbygder			Trøndelag andre bygder			Nord- Norge			Alle regioner		
	1996	1999	2001	1996	1999	2001	1996	1999	2001	1996	1999	2001
Statsbanker	27,8	26,0	21,7	38,6	32,6	29,9	46,2	34,3	35,6	26,9	22,2	23,0
Store spareb.		44,5	44,3		34,1	23,8		12,3	34,4		20,2	28,9
Andre spareb.	44,4	12,8	16,3	46,8	22,3	33,0	39,4	31,8	8,4	48,9	32,7	23,1
Store forretn.b.		2,3	5,7		2,5	3,2		0,8	8,9		2,6	3,7
Andre forretn.b.	7,3	1,0	0,0	7,8	0,5	0,0	8,6	11,7	2,0	5,6	2,5	1,2
Landkreditt	16,1	11,2	9,3	2,2	5,3	7,5	4,1	3,9	4,7	12,9	15,5	14,0
Andre	4,4	2,2	2,6	4,6	2,6	2,6	1,7	5,1	6,0	5,6	4,3	6,0

I perioden fra 1996 til 2001 har ikke totalbildet med tanke på markedsandeler endret seg vesentlig. For markedsandelene på landsbasis ser vi at andelen til statsbankene har gått noe ned mens sparebankene samlet har økt fra 48,9 til 52 %. Fra 1999 til 2001 har store sparebanker økt mens de små har gått ned. Dette har sammenheng både med måten å definere de forskjellige gruppene på og fusjoner innen banknæringen. Forretningsbankene innehar bare en liten del av markedet for norsk landbruk. Andelen har ligget stabilt på rundt 5 % i hele perioden. Gruppen "Andre" har variert fra 4,3 % til 6 % i perioden. Noen av utslagene kan skyldes få observasjoner i enkelte grupper.

Vi ser av Tabell 6.1 at markedsandelen til Landkreditt på landsbasis har variert fra 12,9 % i 1996, 15,5 % i 1999 og til 14,0 % i 2001. Landkreditt har hatt en liten økning i markedsandel på Østlandet fra 1996 til 2001. I Agder og Rogaland utenom Jæren har økningen vært fra 4,2 % i 1996 til 13,6 % i 2001. Det har også vært økning i Trøndelags andre bygder, mens det har vært nedgang på flatbygdene i Trøndelag og til dels på Jæren og Vestlandet.

Tabell 6.2 Utvikling av bankenes markedsandeler fordelt på størrelsesgrupper, prosent

	35–100 daa			100–200 daa			200–300 daa			300–500 daa			Over 500 daa		
	1996	1999	2001	1996	1999	2001	1996	1999	2001	1996	1999	2001	1996	1999	2001
Statsbanker	27,7	24,0	23,0	31,4	27,9	25,9	28,3	21,1	24,3	20,8	18,1	20,6	8,8	10,4	16,2
Store spareb.		7,2	18,7		22,7	29,3		22,8	31,8		18,4	31,4		17,1	18,7
Andre spareb.	56,1	45,6	37,0	50,5	33,8	24,6	49,1	34,7	23,7	44,4	26,0	17,3	39,7	25,9	22,5
Store forretn.b.		2,1	6,0		3,0	3,1		1,8	4,7		3,5	3,0		2,2	2,5
Andre forretn.b.	10,9	9,2	0,3	5,0	1,0	1,6	6,2	1,3	0,4	4,4	4,7	2,7	2,7	0,0	0,0
Landkreditt	2,7	8,9	6,7	8,9	8,7	11,0	13,1	12,2	9,1	22,0	24,0	19,2	29,1	42,9	30,5
Andre	2,6	3,1	8,3	4,2	2,9	4,5	3,3	6,0	6,1	8,4	5,3	5,7	19,7	1,6	9,5

For de minste brukene har det vært nedgang for statsbankene mens de har økt for de største brukene i perioden. For de andre bankene er det ingen store endringer i perioden fra 1996 til 2001 med tanke på størrelsesgrupper.

Tabell 6.3 Utvikling av bankenes markedsandeler fordelt på driftsformer, prosent

	Mjølke og storfeslakt						Korn				Mjølke og sau			Korn og svin				
	1996		1999		2001		1996		1999		2001		1996		1999		2001	
	1996	1999	2001	1996	1999	2001	1996	1999	2001	1996	1999	2001	1996	1999	2001			
Statsbanker	33,0	27,6	28,6	41,7	37,3	33,6	13,1	8,6	6,4	27,8	18,6	16,7	20,0	15,8	12,7			
Store spareb.		20,6	28,8		18,7	19,1		26,5	38,3		27,9	30,0		29,0	42,5			
Andre spareb.	49,5	31,6	24,0	47,1	27,6	37,3	50,3	26,4	19,6	56,6	46,9	21,7	49,6	27,9	19,0			
Store forretn.b.		3,1	4,4		0,0	3,6		4,0	0,6		5,5	5,4		0,0	0,3			
Andre forretn.b.	6,1	2,3	1,5	6,0	11,0	0,0	6,6	0,3	0,0	7,5	0,0	11,3	2,6	0,1	0,0			
Landkreditt	8,0	10,1	7,7	2,4	2,9	4,1	24,6	24,8	27,5	3,5	0,8	9,4	23,3	24,1	22,0			
Andre	3,4	4,7	5,0	2,8	2,4	2,3	5,4	9,4	7,6	4,6	0,2	5,4	4,5	3,1	3,5			

Tabell 6.3 viser nedgang for statsbankene i samtlige driftsformer i perioden fra 1996 til 2001. Størst er nedgangen for driftsformen melk og sau, mens den er minst for melkeproduksjonen. Sparebankene har økt for alle driftsformene med unntak av melk og sau, mest for korn/svin og minst for melk. Landkreditt har økt sin markedsandel noe for korn og for melk kombinert med sau. For de andre bankene er det små endringer med hensyn til driftsform i perioden.

6.2 Rentesatser

I undersøkelsene fra 1996 ble det gjort lite for å beregne rentenivå. Derfor har vi bare sammenlignet resultatene fra 1999 og 2001. Materialet er inndelt etter region, driftsform og alder på bruker. Som det fremgår av kap. 5.1, har det vært en generell økning i markedsrenten fra 1999 til 2001 fra 6,52 % til 7,23 % i gjennomsnitt for årene. Resultatene fra undersøkelsen viser også en generell økning.

Tabell 6.4 Utvikling i rentesats, regioner

	Østlandet		Agder og Rogaland				Vestlandet		Trøndelag		Nord-Norge		Alle regioner			
	1999		2001		1999		2001		1999		2001		1999		2001	
	1999	2001	1999	2001	1999	2001	1999	2001	1999	2001	1999	2001	1999	2001		
Statsbanker	6,38	6,76	5,24	6,97	5,56	6,08	5,98	6,72	5,50	6,53	5,87	6,61				
Store spareb.	8,09	8,45	7,74	8,40	7,25	8,96	7,54	8,57	10,13	9,85	8,01	8,75				
Andre spareb.	7,75	8,69	7,77	8,18	7,42	8,14	7,50	8,45	8,08	8,60	7,69	8,43				
Store forretn.b.	8,16	9,57		8,81	7,35	9,04	10,22	9,29		9,09	8,54	9,09				
Andre forretn.b.	9,02				10,35	8,57	7,20		8,93	9,30	9,05	8,63				
Landkreditt	6,09	7,18	6,60	6,96	5,52	6,48	6,57	6,71	6,98	7,18	6,21	7,06				
Andre	7,16	8,17	5,52	6,69	8,03	5,02	5,79	7,97	9,19	8,89	7,26	7,34				

På landsbasis har det vært en renteøkning for alle banktypene med unntak av små forretningsbanker (tabell 6.4). På grunn av få observasjoner for disse, er dataene nokså usikre. Økningen i rentenivået ligger fra 0,65 prosentpoeng for store forretningsbanker til 0,85 prosentpoeng for Landkreditt. Til sammenligning har markedsrenten økt med 0,71 prosentpoeng. Resultatene fra undersøkelsen følger derfor godt utviklingen i

markedsrenten. Statsbankene er fortsatt lavest tett fulgt av Landkreditt. Avstanden til de andre bankene har imidlertid blitt noe mindre i 2001 enn den var i 1999.

Utviklingen i regionene følger landstallene i store trekk med noen få unntak. Statsbankene har hatt størst økning i rentenivået i Agder og Rogaland med hele 1,73 prosentpoeng mens økningen på Østlandet er 0,38 prosentpoeng. Sparebankene har hatt størst økning på Vestlandet. Landkreditt har hatt størst økning på Østlandet med 1,09 prosentpoeng og minst i Trøndelag med 0,14 prosentpoeng.

Tabell 6.5   **Utvikling i rentesats, driftsformer**

	Melk og storfeslakt		Sau		Korn		Melk og sau		Korn og svin	
	1999	2001	1999	2001	1999	2001	1999	2001	1999	2001
Statsbanker	5,80	6,65	5,58	6,48	6,27	6,90	5,88	6,08	6,37	6,67
Store spareb.	8,01	8,98	8,14	9,01	7,61	8,45	7,68	9,44	7,95	8,12
Andre spareb.	7,79	8,51	8,33	7,98	7,54	8,45	5,31	8,36	8,55	9,08
Store forretn.b.	8,91	9,14			7,90	9,37		8,63		8,10
Andre forretn.b.	9,44	8,35	9,07					8,97		
Landkreditt	6,29	6,97	7,05	6,83	6,56	6,89		7,04	5,98	7,3
Andre	7,88	7,67	8,32	7,13	7,09	8,38		8,84		9,82

For driftsformene er det noen uventede utslag. Både de små sparebankene og Landkreditt har hatt nedgang i rentesatsene for sauebrukene. Statsbankene har hatt jevn økning for alle driftsformer. Det samme gjelder store sparebanker. Størst økning hos Landkreditt finnes i driftsformen korn og svin med 1,32 prosentpoeng. Grovt sett er forskjellene i rentesatsene mellom driftsformene mindre i 2001 enn de var 1999. Også forskjellene mellom bankene har minket noe.

Tabell 6.6   **Utvikling i rentesats, alder på bruker**

	< 35 ar		35-45 ar		45-55 ar		> 55 ar	
	1999	2001	1999	2001	1999	2001	1999	2001
Statsbanker	5,08	6,39	6,02	6,57	5,97	6,78	6,33	6,92
Store spareb.	7,60	8,82	8,18	8,66	7,90	8,84	7,97	8,67
Andre spareb.	7,29	8,31	7,65	8,39	7,76	8,42	8,61	8,99
Store forretn.b.	8,87	8,98	8,95	8,92	8,42	9,54	8,34	8,88
Andre forretn.b.	9,13	8,55	8,98	8,35	9,19	9,04		
Landkreditt	5,69	6,92	6,96	6,74	6,32	7,12	6,66	7,97
Andre	5,37	6,42	7,43	6,88	8,51	10,17	8,80	10,26

En generell trend er at rentesatsen fra 1999 til 2001 har steget mest for de yngste brukerne. Unntaket her er forretningsbankene der rentenivået er om lag uendret. Landkreditt har høyest rentenivå for brukere over 55 år, det er hele 1,23 prosentpoeng over laveste sats. Lavere rente for yngre brukere kan kanskje forklares med spesielle tilbud til yngre brukere. Landkreditt har for eksempel tilbud om ett prosentpoeng lavere rente for brukere under 35 år. Lignende tilbud kan ligge bak lavt rentenivå for den yngste gruppen hos flere bankkategorier.

Konklusjonen på undersøkelsen av rentesatsene er at nivået på rentesatsen har steget om lag like mye som markedsrenten. Det er fortsatt store forskjeller mellom banker og ulike grupper av brukere, men forskjellene har minket noe siden undersøkelsen i 1999.

6.3 Gjeldsprosent

For å vurdere utvikling av soliditet har vi valgt å se på gjeldsprosenten. Gjeldsprosenten til et bruk viser hvor stor del av eiendelene som er finansiert med fremmed kapital. For alle brukene i driftsgranskningene har gjeldsprosenten økt fra 36,8 % i 1996 til 40,2 % i 2001. Tabell 6.7 viser forholdet mellom landsdelene. Brukene fra Vestlandet har tradisjonelt sett hatt den laveste gjeldsprosenten over lang tid, men fra 1999 har den vært lavest i Østlandets andre bygder. Deltakerbrukene i Nord-Norge har den høyeste gjeldsprosenten, og har ligget over 50 % gjennom hele perioden. Jæren har hatt den største økningen, fra 34,5 % i 1996 til 47,6 % i 2001.

Tabell 6.7 Utvikling av gjeldsprosent, regioner

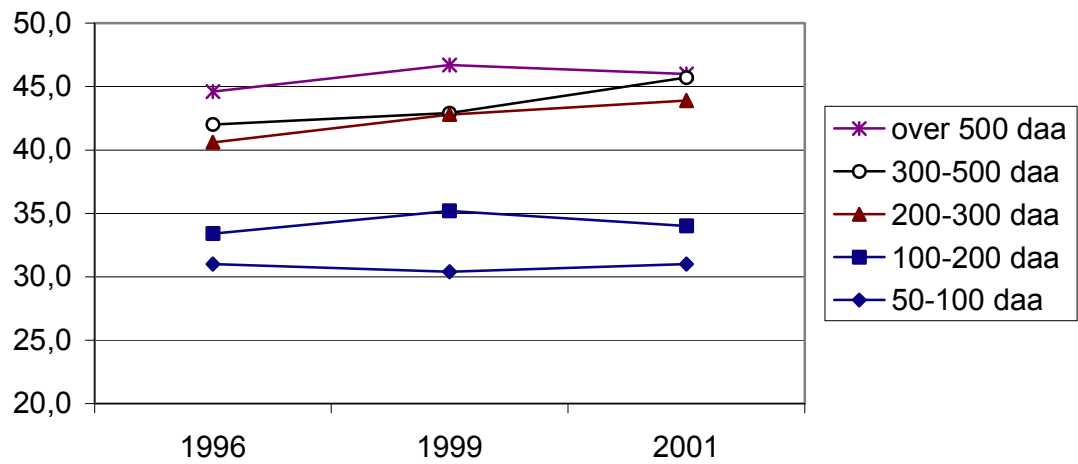
	1996	1999	2001
Østlandet, flatbygder	38,4	41,0	44,6
Østlandet, andre bygder	33,4	32,0	30,0
Jæren	34,5	47,5	47,6
Agder og Rogaland, andre bygder	36,6	40,1	43,7
Vestlandet	30,3	33,7	34,8
Trøndelag, flatbygder	40,0	41,6	43,2
Trøndelag, andre bygder	36,8	36,9	35,4
Nord-Norge	50,0	50,3	50,4
Alle regioner	36,8	38,9	40,2

Når en ser på driftsformene (tabell 6.8), så er det brukene med sauehold som har den laveste gjeldsprosenten gjennom hele perioden. Gjeldsprosenten har gått ned fra 25,7 % i 1996 til 24,9 % i 2001. Bruk med større og mer kapitalkrevende produksjon har høyere gjeldsprosent. Bruk med kombinert korn- og svineproduksjon har hatt den høyeste gjeldsprosenten gjennom hele perioden, med 48,5 % i 2001.

Tabell 6.8 Utvikling av gjeldsprosent, driftsformer

	1996	1999	2001
Mjølke og storfeslakt	39,5	42,1	42,9
Sau	25,7	26,4	24,9
Korn	27,3	26,8	33,1
Mjølke og sau	27,9	33,4	33,1
Korn og svin	42,0	47,6	48,5
Alle grupper	36,8	38,9	40,2

Gjeldsprosenten er jevnt stigende med størrelsen på bruket (figur 6.1). Den minste gruppen med bruk mellom 50 og 100 dekar har en gjeldsprosent på 31 %, mens den største gruppen med bruk over 500 dekar har i 2001 en gjeldsprosent på 46 %. Dette er naturlig ut i fra det vi tidligere har nevnt. De minste brukene finner vi på Vestlandet og i «andre bygder», og driftsformen sau er for eksempel mest representert her. Det har også sammenheng med at på de minste brukene er alderen på brukeren i gjennomsnitt høyere enn på de større brukene, og eldre brukere har i snitt en lavere gjeldsbelastning enn yngre brukere.

Figur 6.1 Utvikling av gjeldsprosent 1996–2001, arealgrupper

Litteratur

- BFJ (Budsjettnemnda for jordbruket), 1997. *Totalkalkylen for jordbruket: Jordbrukets totalregnskap for 1995 og 1996 og budsjett for 1997*. Budsjettnemnda for jordbruket, Oslo.
- BFJ (Budsjettnemnda for jordbruket), 2000. *Totalkalkylen for jordbruket: Jordbrukets totalregnskap for 1998 og 1999 og budsjett for 2000*. Budsjettnemnda for jordbruket, Oslo.
- BFJ (Budsjettnemnda for jordbruket), 2002. *Totalkalkylen for jordbruket: Jordbrukets totalregnskap for 2000 og 2001 og budsjett for 2002*. Budsjettnemnda for jordbruket, Oslo.
- NILF, 2001. *Driftsgranskinger for jord- og skogbruk. Regnskapsresultater for 2001*. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo.
- NILF, (1998) *Gjeldsundersøkelse 1996* (upubl.) Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo.
- Hovland, Ivar, Berit Rogstad og Eva Øvren (2000) *Gjeldsundersøkelsen 1999*. NILF-notat 2000:16, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo.